

'Toneel is een stug medium'

Regisseur Jan Ritsema over zijn eigen — interessante — mislukking

Piet Piryns

'Schitterend! Grandioos! Werkelijk waar: ik kreeg bijna tranen in de ogen.' Ik haal regisseur Jan Ritsema op bij de uitgang van het Muziektheater, waar hij zonet de omstreken voorstelling van *Tristan und Isolde* heeft bijgewoond. Hij is nog een beetje onder de indruk. 'Als je toch bedenkt hoe iedereen over Jürgen Gosch is heen gevallen. Het koor, de zangers — niemand geloofde in hem. Ik kan me voorstellen hoe het bij de première is gegaan. Dat is altijd het meest laffe publiek dat je je kunt voorstellen. De helft yuppies, de helft mensen uit het vak, in ieder geval mensen die de verkeerde bril op hebben. Als ze boe roepen naar een regisseur, denken ze dat ze het Maagdenhuis weer aan het bezetten zijn. Die kritiek op Gosch is typisch de massa-reactie van de individualisten. Ze hebben niet eens gezien dat deze voorstelling voor de Nederlandse Opera Stichting een doorbraak kan betekenen. Twee weken later krijgt diezelfde voorstelling een staande

ovatie. Ik was diep ontroerd. Op zo'n moment denk ik: er is toch nog een toekomst.'

'Zeker is dat niets zeker is.' Met dat credo presenteerden Gerardjan Rijnders en Jan Ritsema in maart hun — uit de as van het Publiektheater en Toneelgroep Centrum verzeen — Toneelgroep Amsterdam. De benoeming van Gerardjan Rijnders in de artistieke leiding van het nieuwe Leidseplein-gezelschap was voor niemand een verrassing. Die van Jan Ritsema was dat wel. Eigenlijk kenden alleen vakmensen hem als de initiatiefnemer van de in het trapportaal van de Amsterdamse stadsschouwburg gevestigde *International Theatre Bookshop* en als 'stimulator' van de veelgeprezen Werkteater-produktie *U bent mijn moeder* met Joop Admiraal.

'Zeker is dat niets zeker is.' Dat bleek. De eerste produktie van Toneelgroep Amsterdam — *Boom uit de tropen* van Mishima, geregisseerd door Jan Ritsema — kreeg gemengde reacties in de pers. Hans van den Bergh verweet Ritsema in *Het Parool* 'onderschatting van het theatervak'. Martin Schouten (*de Volkskrant*) had de voorstelling braaf uitgezet ('scheel van verveling') en was stomverbaasd toen hij Jan Ritsema zag opkomen voor het applaus: 'De slechtste regie die ik in Bellevue ooit van Centurms artistieke leider Peter Oosthoek heb gezien was niet zo slaapverwekkend als deze *Boom uit de tropen*. Ik word daar zeer treurig van, want zoals menigeen had ik de hoop dat het toneel op het Leidseplein beter zou worden met het aantreden van Toneelgroep Amsterdam. Maar behalve Oosthoek zijn we de Ritsema van de kleine zaaltjes nu blijkbaar ook kwijt en misschien moeten we het straks ook nog doen zonder Sam Bogaerts en Frans Strijards, die ook gaan regisseren op het Leidseplein. Als al dat talent daar omkomt, waar moet je dan nog heen?' Toneelgroep Amsterdam trok zich die kritiek nogal aan. Omdat de jaren zeven-tig voorbij zijn en het spelen voor lege stoelen niet tot de prioriteiten van het gezelschap behoort, namen Rijnders en Ritsema een even moedige als ongebruikelijke beslissing: na drie try-outs en amper zes voorstellingen werd *Boom uit de tropen* van het repertoire gehaald.

In de druilerige regen op de Blauwbrug praten we over de parallel tussen de geflopte voorstelling van *Boom uit de tropen* en de door de kritiek even onbarmhartig neergesabelde enscenering van *Tristan und Isolde*.

'Het waren allebei interessante voorstellingen,' zegt Ritsema. 'Daar houdt de gelijkenis op. Het verschil is natuurlijk dat voor *Tristan* alle voorstellingen al van tevoren uitverkocht waren.'

Twee uur later, tegen sluitingstijd: 'Ik wil niet de gevoelige kunstenaar uithangen die zegt dat het publiek in Amsterdam geen talent heeft. Natuurlijk wil ik ook het liefste dat veel mensen zich aange-

Jan Ritsema (Foto: Bert Nienhuis)

sproken voelen door de voorstellingen die ik maak. En als dat er niet veel zijn, zit ik dus op de verkeerde plek en moet ik opsomdieren.'

Dat zei hij vóór de première van *Boom uit de tropen* ook al. Tegen Jan-Paul Bresser in *Elsevier*: 'Ik ben niet bang voor die première. (...) Ik ben daar ook eerlijk in: als dit Mishima-project zou floppen, als het publiek niet komt, dien ik onmiddellijk mijn ontslag in.'

Ligt zijn ontslagbrief nu klaar?

'Ik klamp me niet vast aan een baantje,' zegt hij, 'dan ken je me slecht. Maar ik ga pas weg als ik zelf het gevoel heb dat ik gefaald heb. Als *Boom uit de tropen* een mislukking was, was het in ieder geval een interessante mislukking. Achteraf kun je zeggen dat ik misschien te hoog gegrepen heb. Het was een zeer zware voorstelling, zeker voor jonge acteurs. De thematiek van Mishima — een met haat vervuld verdriet — stelt hoge eisen, zeker in een stuk met lange monologen, waar alles van binnenuit moet komen. Als een voorstelling dan ook nog slecht loopt en het publiek blijft weg, wordt het nog moeilijker. Daar worden acteurs behoorlijk mies van.'

Maar als je een stuk waar ze maanden voor gerepeteerd hebben van het repertoire haalt, staan ze toch ook niet te juichen?

'We hebben het er moeilijker mee gehad dan we gedacht hadden dat we het ermee zouden hebben,' zegt hij enigszins cryptisch. En na mijn vraag of de sfeer binnen het gezelschap nu geheel verziekt is: 'Je kunt niet zeggen dat we echt mot gehad hebben. Natuurlijk, we hebben gehuild, we hebben elkaar uitgescholden, maar we hebben elkaar ook weer omarmd.'

De verwachtingen waren te hoog gespannen, vindt hij achteraf: 'We hadden de

pech dat dit juist de openingsvoorstelling was. De recensent van het *Haarlems Dagblad* heeft dat goed gezien. Die schreef: iedereen had van Ritsema vuurwerk verwacht en we kregen denkwerk. Zo was het precies. Als deze voorstelling midden in het seizoen was gekomen, had het heel anders kunnen lopen. Het is natuurlijk onzin te verwachten dat de heren Rijnders en Ritsema eventjes een, twee, drie het Nederlandse toneel zullen veranderen. Toneel is een stug medium. Het wordt gemaakt door mensen en die mensen hebben een traditie. Als je viool speelt, kun je nog eens zeggen: ik ga het nu totaal anders aanpakken. Met acteurs kun je dat niet, althans: je ziet niet onmiddellijk het resultaat.'

De reacties op de regie van Jürgen Gosch in het Muziektheater hebben hem gesterkt in de overtuiging dat de Nederlandse pers nog veel minder deugt dan het Nederlandse toneel: 'Jan Blokker heeft eens gezegd dat de pers een parasitaire functie heeft, de pers is per definitie reactionair. Het werk van een journalist is een reactie op het werk van anderen. Een criticus is iemand die zelf niet door de bagger moet ploeteren en die nooit, zoals Gosch, zal proberen een stapje verder te gaan en grenzen te doorbreken. Misschien hadden ze het begrepen als Gosch hard had geroepen: *Das ist neu, das ist Kunst*. Wat ik de Nederlandse pers vooral verwijt is dat ze zo romantisch is, zo naïef en daarom ook zo grof en oppervlakkig. Het idee dat je alles zomaar ineens kunt veranderen. De kritiek op mijn voorstelling en op die van Gosch doet mij denken aan de manier waarop de pers in het begin van dit seizoen over Johan Cruijff is heen gevallen. Terwijl een kind toch kan zien dat Cruijff bij Ajax niet uit is op een snel succesje maar voorwaarden wil creëren. Ik noem dat ook wel het Erik Breukink-effect. Die jongen wint in de Tour een Pyreneënetappe en wordt de hemel in geschreven. Alle journalisten zien hem bij wijze van spreken al met de gele trui om de schouders in Parijs. De volgende dag wordt hij vierentwintigste en hij wordt de grond ingetrapt — hem wordt niet de tijd gegund om in die ploeg van Peter Post langzaam te groeien. Met Toneelgroep Amsterdam is iets dergelijks aan de hand. Zo'n Hans van den Bergh die schrijft dat ik op het middenveld moet spelen, die wil alleen maar traditioneel en braaf toneel zien en die is bij mij aan het verkeerde adres. Ik ben niet een of andere boerenlul die een leuke gelegenhedenvoorstelling wil maken. Die voorstelling kan me aan m'n reet roesten, en als hij niet goed is spelen we hem niet. Een automobielfabriek brengt een prototype waar iets mis mee is toch ook niet op de markt? Het gaat mij om die mensen waar ik mee werk, de mensen met wie ik binnen drie of vier jaar die fantastische voorstelling wil maken. Zo. Dat kunnen ze in hun zak steken.'